

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये समान आणि सर्वसमावेशक शिक्षणाचा धोरणात्मक दृष्टीकोन

डॉ. मनिषा गुलाबराव पाटील

सहयोगी शिक्षक, डी. बी. पाटील माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय, मालेगाव जि. नाशिक

Paper Received On: 21 August 2024

Peer Reviewed On: 25 September 2024

Published On: 01 October 2024

Abstract

भारतातील प्रत्येक मुलाला त्यांचे संगोपन किंवा पार्श्वभूमी काहीही असो, त्यांना अभ्यास आणि उत्कर्षाच्या समान संधी मिळायला हव्यात आणि भारतीय शैक्षणिक प्रणाली हे सुकर करण्यासाठी तयार केले जावे. समान संधी आणि सामाजिक न्याय प्रामुख्याने शिक्षणाद्वारे प्राप्त होऊ शकतो. सार्वत्रिक आणि न्याय्य शिक्षण हे स्वतःचे एक महत्वाचे उद्दिष्ट असले तरी, न्याय्य समाजाची जाणीव करून देणे आवश्यक आहे ज्यामध्ये प्रत्येक व्यक्तीने त्यांच्या क्षमता ओळखून सकारात्मक योगदान दिले पाहिजे. ही रणनीती पुन्हा सांगते की विविध सामाजिक-आर्थिक पार्श्वभूमीच्या विद्यार्थ्यांमधील उपलब्धीतील अंतर कमी करणे हे त्यांच्या स्थानिक समुदायांमध्ये शिक्षण वाढविण्याच्या उद्देशाने सर्व उपक्रमांसाठी सर्वोच्च प्राधान्य राहिल. हा विभाग कलम 14 च्या संयोगाने वाचला जाऊ शकतो, जो उच्च शिक्षणातील तुलनात्मक चिंतेचा शोध घेतो, ज्यामध्ये अशा व्यवसायांचे महत्त्व आणि विचार यांचा समावेश आहे. भारतीय शालेय व्यवस्थेने आणि मध्यम सरकारी पद्धतीने शिकवण्याच्या सर्व स्तरांवर दिशा आणि सामाजिक वर्गातील अंतर कमी करण्यात मोठी प्रगती केली असूनही, विशेषतः विवेकी स्तरावर, विशेषतः सामाजिक-आर्थिकदृष्ट्या अवरोधित गटांसाठी, मोठ्या प्रमाणात विरोधाभास अस्तित्वात आहेत. प्रशिक्षणात सामान्यपणे कमी प्रतिनिधित्व केले गेले आहे. या सर्व बाबींचा सखोल विचार नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात केला गेला आहे.

मुख्य संबोध: शिक्षणाची समान संधी, समावेशक शिक्षण, सर्वांसाठी शिक्षण

प्रस्तावना

सामाजिक-आर्थिकदृष्ट्या वंचित गटांच्या वर्गवारीत मोडणाऱ्या व्यक्तींना त्यांच्या अभिमुखतेनुसार (विशेषतः महिला आणि ट्रान्सजेंडर लोक), त्यांचे सामाजिक गट (जसे की बुकेड रँक, नियोजित कुळे, इतर मागासवर्गीय वर्ग आणि अल्पसंख्याक यानुसार वर्गीकृत केले जाऊ शकते), त्यांचा भौगोलिक गट (जसे की शहरांतील विद्यार्थी, नग्न समुदाय आणि आशावादी स्थानिक लोक), त्यांचे अपंगत्व (जसे की शिकण्याची अक्षमता), आणि त्यांची सामाजिक-आर्थिक स्थिती "(उदाहरणार्थ, प्रवासी कमी पगाराची कुटुंबे, मुले, दुर्बल परिस्थिती असलेले, अपघातातील वाचलेले किंवा अपत्ये, प्रवासी, लहान मुलांसह, महानगर प्रदेशांमध्ये, आणि महानगरीय गरीब)" बालवाडीपासून बारावी इयत्तेपर्यंत एकूणच शाळेतील प्रवेशामध्ये सातत्याने घट होत असताना, ही घट बहुसंख्य लोकांसाठी लक्षणीयरीत्या अधिक स्पष्ट आहे. या SDGs पैकी, या प्रत्येक क्षेत्रातील महिला विद्यार्थ्यांची तीव्र घसरण आणि बऱ्याचदा उच्च शिक्षणात अधिक स्पष्ट होते. पुढील विभागांमध्ये, हे धोरण SEDG चे संक्षिप्त स्थिती विहंगावलोकन प्रदान करतो

ज्यांना सामाजिक व्यक्तिमत्त्वे आहेत म्हणून वर्गीकृत केले जाऊ शकते. कारण विविध ऐतिहासिक आणि भौगोलिक घटकांमुळे, स्थानिक लोक आणि कुळातील मुले अनेक आघाड्यांवर महत्त्वपूर्ण आव्हानांना तोंड देतात. विस्तारित कौटुंबिक नेटवर्कमध्ये वाढलेल्या बऱ्याच मुलांना पारंपारिक शाळांची सामाजिक आणि शैक्षणिक रचना परकी आणि त्यांच्या गरजांनुसार असंबद्ध वाटते. विद्यापीठे आणि महाविद्यालयांमध्ये अल्पसंख्याकांचे प्रतिनिधित्व कमी आहे, हेही खरे आहे. ही पद्धत कोणत्याही अल्पसंख्याक नेटवर्कमधील मुलांच्या शिक्षणाची प्रगती करण्यासाठी मध्यस्थीचे महत्त्व ओळखते, परंतु विशेषतः त्या नेटवर्कचे जे शैक्षणिक संस्थांमध्ये कमी प्रतिनिधित्व केले जाते. विशेष गरजा असलेल्या मुलांना (CWSN), ज्यांना दिव्यांग म्हणूनही ओळखले जाते, त्यांना या धोरणात विशेष महत्व दिले गेले आहे, यामुळे त्यांना इतर सर्व मुलांप्रमाणेच उच्च-गुणवत्तेच्या शैक्षणिक संधींमध्ये प्रवेश मिळणार आहे.

शोध विषय विवेचन

शैक्षणिक प्राप्ती अंतराच्या खालीलपैकी प्रत्येक क्षेत्रामध्ये पुरेशी संसाधने आणि लक्ष केंद्रित करण्यासाठी स्वतःची समर्पित संस्था असेल. ECCE, मुख्य शिक्षण आणि संख्या, प्रवेश, नावनोंदणी आणि भाग 1-3 मध्ये अंतर्भूत असलेल्या अंतर्निहित अडचणी आणि सूचना कमी प्रतिनिधित्व आणि वंचित गटांसाठी विशेष प्रासंगिक आणि महत्त्वाच्या आहेत. म्हणून, भाग 1-3 मध्ये वर्णन केलेल्या उपायांसाठी SEDG नियुक्त करताना काही विचार केला जाईल. याव्यतिरिक्त, विविध प्रकारचे प्रभावी पद्धती आणि योजना आहेत ज्यांनी विशिष्ट प्रदेशांमध्ये शिकवण्याच्या फ्रेमवर्कमध्ये SEDG चे समर्थन एकत्रितपणे वाढवले आहे. यामध्ये नियुक्त अनुदाने, पालकांना त्यांच्या मुलांना शाळेत पाठवण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यासाठी आकस्मिक मदत निधी उपलब्ध करून देणे, प्रवासाच्या सोयी उपलब्ध करून देणे ई. गोष्टींचा समावेश आहे. या प्रभावी रणनीती आणि कार्यक्रमांना राष्ट्रीय स्तरावर प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे.

विशिष्ट SEDG साठी कोणते उपाय सर्वात प्रभावी आहेत याचे संशोधन देखील महत्त्वपूर्ण असेल. सायकलची तरतूद आणि शाळेत प्रवेश सक्षम करण्यासाठी सायकलिंग आणि वॉकिंग ग्रुपची संघटना हे विशेषतः कमी अंतरावर देखील, महिला विद्यार्थ्यांच्या पालकांचे समर्थन वाढवण्याचे यशस्वी मार्ग असल्याचे दिसून आले आहे. वैयक्तिक सूचना, समवयस्क मार्गदर्शन, मुक्त शिकवणी, प्रवेशयोग्य सुविधा आणि साधनसंपन्न मध्यस्थ या सर्वांमुळे काही विशिष्ट गरजा असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी जगामध्ये फरक पडू शकतो. हे स्पष्ट आहे की कमी-उत्पन्न असलेल्या कुटुंबातील मुले उच्च-गुणवत्तेच्या प्रीस्कूल (ECCE) द्वारे प्रदान केलेल्या संधींचा सर्वाधिक फायदा घेतात. परंतु हे देखील मान्य केले गेले आहे की कमी उत्पन्न असलेल्या महानगर मध्ये राहणाऱ्या मुलांना मार्गदर्शक किंवा कदाचित चांगले प्रशिक्षित सामाजिक कार्यकर्ते जे मुले, पालक, शाळा आणि शिक्षकांसोबत काम करतात आणि त्यांच्यासोबत काम करतात आणि विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक सहभाग वाढवतात, त्यांचा मोठा फायदा होऊ शकतो.

उपलब्ध आकडेवारीनुसार, SEDG काही भौगोलिक स्थानांमध्ये इतरांपेक्षा जास्त प्रमाणात आढळतात. त्याचप्रमाणे, पृथ्वीच्या भूगर्भशास्त्रामध्ये "आशावादी स्थाने" ओळखल्या जातात ज्यात त्यांच्या घटनांच्या स्पष्टीकरणात्मक अभ्यासक्रमास पुढे जाण्यासाठी विशेष मध्यस्थीची आवश्यकता असते. म्हणूनच, असे प्रस्तावित आहे की देशातील

मोठ्या लोकसंख्येच्या विद्यार्थ्यांची संख्या असलेल्या SEDGs मधून सानुकूल शैक्षणिक कार्यक्रम झोन (SEZ) घोषित केले जावे, जेथे योजना आणि दृष्टिकोन सर्व त्यांच्या सूचना बदलण्याच्या अतिरिक्त जाणीवपूर्वक प्रयत्नांद्वारे पूर्ण प्रमाणात पार पाडले जातात. लक्षात ठेवण्यासारखी एक महत्वाची वस्तुस्थिती अशी आहे की SEDG चा एक महत्वाचा भाग स्त्रिया बनवतात आणि सर्व कमी प्रतिनिधित्व केलेल्या गटांमध्ये पसरतात. या SEDG मधील महिलांना इतर SEDGs पेक्षा लक्षणीय प्रमाणात अलगाव आणि अभिमुखता असंतुलनाचा सामना करावा लागतो. तरुण स्त्रियांच्या शिक्षणात गुंतवणूक करणे ही एकंदरीत शैक्षणिक पातळी वाढवण्यासाठी आणि शाश्वत विकास उद्दिष्टे (SDGs) साध्य करण्याच्या जवळ जाण्यासाठी सर्वात प्रभावी धोरणांपैकी एक आहे, जे लोकांच्या नजरेत आणि आकार देण्यामध्ये महिलांची अद्वितीय आणि महत्त्वपूर्ण भूमिका ओळखतात. अशाप्रकारे, रणनीती शिफारस करते की, SEDG मधील कमी विद्यार्थी प्रभावीपणे समाविष्ट करण्यासाठी, या प्रदेशांमधील तरुण स्त्रियांच्या गरजांकडे विशेष लक्ष दिले पाहिजे.

महिला आणि ट्रान्सजेंडर विद्यार्थ्यांना उपलब्ध शिक्षणाचा दर्जा वाढवण्यासाठी भारत सरकार एक "ओरिएंटेशन कन्सिडरेशन असेट" तयार करण्याची योजना आखत आहे. या निधीसह, सरकारे स्थानिक पातळीवर आधारित मध्यस्थींना पाठीशी घालण्यास आणि वाढविण्यात सक्षम होतील ज्यामुळे मुलींच्या आणि ट्रान्सजेंडर मुलांच्या नावनोंदणीतील स्पष्ट अडथळे दूर होतात आणि शाळेत यश मिळते, जसे की स्वच्छता आणि शौचालये, वाहतूक आणि आर्थिक संसाधनांचा अभाव. त्याचप्रमाणे, अतिरिक्त SEDG साठी समान सुलभता समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी तुलना करण्यायोग्य "इन्कॉर्पोरेशन असेट" धोरणे विकसित केली जातील. सर्व मुलांना, त्यांची पार्श्वभूमी काहीही असो, सर्व स्तरांवर दर्जेदार शिक्षणासाठी समान प्रवेश मिळावा याची खात्री करून शिक्षणातील लैंगिक आणि सामाजिक आर्थिक अडथळे दूर करणे हे या योजनेचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.

सर्व मुलांच्या, विशेषतः मुलींच्या सुरक्षिततेसाठी वाजवी व्यवस्था करून, सामाजिक-आर्थिकदृष्ट्या वंचित पार्श्वभूमीतील विद्यार्थ्यांसाठी, ज्या शाळांमध्ये विद्यार्थ्यांना लांबचा प्रवास करावा लागेल अशा शाळांमध्ये जवाहर नवोदय विद्यालयाच्या मानकांनुसार मोफत बोर्डिंग सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येईल. कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालयाचा विस्तार आणि सुधारणा, जे ग्रेड K-12 मधील मुलांना उत्कृष्ट शिक्षण देतात, कमी उत्पन्न असलेल्या कुटुंबातील मुलींसाठी खूप मोलाचे ठरतील. ग्रामीण आणि शहरी भागातील विद्यार्थ्यांना पुरेशा सुविधांशिवाय उच्च दर्जाचे शिक्षण मिळावे यासाठी देशभरात आणखी जवाहर नवोदय विद्यालये आणि केंद्रीय विद्यालये बांधण्यात येणार आहेत. मुलांसाठी किमान एक वर्षाची काळजी आणि प्रशिक्षण देणारे प्री-स्कूल कार्यक्रम देशभरातील केंद्रीय विद्यालये आणि इतर प्राथमिक शाळांमध्ये, विशेषतः वंचित प्रदेशांमध्ये समाविष्ट केले जातील. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, शाळा आणि जिल्ह्यांना निधीचे वाटप केले जाईल जेणेकरून विशेष शिक्षणाच्या विद्यार्थ्यांना नियमित वर्गाच्या सेटिंगमध्ये पूर्णपणे समाविष्ट करता येईल, पात्र विशेष शिक्षकांना नियुक्त केले जाऊ शकते आणि त्यांची सर्वात जास्त गरज असलेल्या ठिकाणी संसाधन केंद्रे स्थापन केली जाऊ शकतात, आणि गंभीर किंवा एकाधिक अपंग असलेले विद्यार्थी त्यांना आवश्यक असलेले वैयक्तिक लक्ष प्राप्त करू शकतात.

RPWD कायदानुसार, अपंगत्व असलेल्या सर्व मुलांना सर्व सुविधांमध्ये अनिर्बंध प्रवेश असेल. अपंग मुलांच्या विविध उपसमूहांच्या मागण्या मोठ्या प्रमाणात बदलतात. शालेय जीवनातील सर्व पैलूंमध्ये अपंग विद्यार्थ्यांसाठी विशेष तरतुदी करणाऱ्या आणि त्यांचा पूर्ण समावेश करणाऱ्या शाळा आणि जिल्ह्यांना प्रयत्न केले जातील आणि त्यांना पाठबळ दिले जाईल. विशेषतः, अपंग विद्यार्थ्यांना प्रवेशयोग्य शिकवण्या-शिकण्याच्या साधनांद्वारे (मोठ्या प्रिंट आणि ब्रेल सारख्या प्रवेशयोग्य स्वरूपातील पाठ्यपुस्तकांसह) वर्गखोल्या आणि वर्गातील परस्परसंवादांमध्ये अधिक प्रवेश असेल. परफॉर्मिंग आर्ट्स, शैक्षणिक क्लब आणि अगदी व्यावसायिक शिक्षण हे सर्व अभ्यासेतर क्रियाकलाप मानले जातात. भारतीय सांकेतिक भाषा (ISL) विविध प्रास्ताविक अभ्यासक्रमांमध्ये शिकवली जाईल आणि नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ ओपन स्कूलिंग (NIO) असे करण्यासाठी उच्च-गुणवत्तेचे मॉड्यूल ऑफर करण्याचा मानस आहे. अपंग मुलांच्या सुरक्षेकडे योग्य ते लक्ष दिले जाईल.

जी मुले 2016 च्या RPWD कायदांतर्गत "उल्लेखनीय अपंगत्व" साठी निकष पूर्ण करतात त्यांना सामान्य किंवा विशेष शिक्षण कार्यक्रमात नावनोंदणी करण्याचा अधिकार आहे. गंभीर किंवा एकाधिक अपंगत्व असलेल्या मुलांचे पालक आणि पालकांना विशेष शिक्षकांद्वारे कर्मचारी असलेल्या संसाधन केंद्रांच्या मदतीने त्यांच्या मुलांना उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण घरी उपलब्ध करून देण्यासाठी आवश्यक ती मदत दिली जाईल. जर एखाद्या मुलाचे अपंगत्व इतके गंभीर असेल की ते नियमित शाळेत जाऊ शकत नाहीत, तरीही त्यांच्याकडे त्यांचे शिक्षण घरीच घेण्याचा पर्याय असेल. घरी शिकलेल्या मुलांना सार्वजनिक शाळा प्रणालीतील इतर कोणत्याही विद्यार्थ्यांप्रमाणेच अधिकार आहेत. होम-स्कूलिंगची कार्यक्षमता आणि परिणामकारकतेचे मूल्यमापन निष्पक्षता आणि न्याय्य प्रवेशाच्या मानकांनुसार केले जाईल. 2016 च्या RPWD कायदानुसार, या लेखापरीक्षांच्या निकालांच्या आधारे गृह-आधारित शिक्षणासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे आणि मानके तयार केली जातील. सर्व अपंग मुलांना शिक्षित करणे ही राज्याची जबाबदारी असताना, पालक आणि काळजीवाहू अभिमुखता आणि शिक्षण सामग्रीच्या व्यापक वितरणासाठी तंत्रज्ञान-आधारित उपायांचा वापर करून त्यांच्या मुलांना शिकण्यास मदत करण्यासाठी पालक आणि पालकांना अधिक चांगल्या प्रकारे सुसज्ज करण्यासाठी प्रयत्न केले जातील.

बहुतेक वर्गांमध्ये, असे विद्यार्थी आहेत ज्यांना शिकण्याच्या अडचणींमुळे अतिरिक्त मदतीची आवश्यकता आहे. उपलब्ध संशोधनानुसार या प्रकारची मदत जितक्या लवकर दिली जाईल तितकी यशाची शक्यता जास्त. या प्रकारच्या शिकण्याच्या अडचणी लवकर ओळखण्यासाठी आणि त्यांचा प्रतिकार करण्यासाठी धोरणे विकसित करण्यासाठी शिक्षकांना समर्थनाची आवश्यकता आहे. विशेषतः, या धोरणात योग्य मूल्यांकन आणि प्रमाणपत्रासाठी वातावरण निर्मीति केली जाणारे आहे; तंत्रज्ञानाचा वापर मुलांना त्यांच्या स्वतःच्या वेगाने काम करण्यास सक्षम करते आणि प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या अद्वितीय कौशल्यांचा फायदा करून देणारा अभ्यासक्रम डिझाइन केला जाणार आहे. शिकण्याची अक्षमता असलेल्या सर्व विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक प्रणालीमध्ये समान प्रवेश आणि संधी आहेत याची खात्री करण्यासाठी, प्रस्तावित नवीन राष्ट्रीय मूल्यमापन केंद्र, पारख सारख्या मूल्यांकन आणि प्रमाणन संस्था मार्गदर्शक तत्त्वे विकसित करतील आणि सर्व स्तरांवर असे मूल्यांकन आयोजित करण्यासाठी योग्य साधनांची शिफारस करतील. भविष्यातील शिक्षकांना तयार करण्यासाठी तयार केलेल्या सर्व

कार्यक्रमांमध्ये लिंग संवेदना आणि सर्व अप्रस्तुत गटांप्रती संवेदना, तसेच विशिष्ट कमजोरी असलेल्या (शिकण्याच्या अक्षमतेसह) मुलांना शिकवण्याबाबत संवेदना यांचा समावेश असेल.

मानक मॉडेलचे पालन न करणाऱ्या शाळांना त्यांच्या अनोख्या परंपरा किंवा शिकवण्याच्या पद्धती राखण्याच्या त्यांच्या प्रयत्नांना पाठिंबा दिला जाईल. दरम्यान, त्यांना त्यांच्या अभ्यासक्रमात आवश्यक विषय आणि शैक्षणिक फोकस समाविष्ट करण्यात मदत मिळेल जेणेकरून या संस्थांमधील अधिक विद्यार्थी चार वर्षांच्या महाविद्यालयांमध्ये प्रवेश घेतील आणि पदवीधर होतील. विशेषतः, ज्या शाळा निधीची विनंती करतात ते विज्ञान, अंकगणित, इतिहास आणि इंग्रजी, हिंदी आणि राज्य भाषा यांसारखे अभ्यासक्रम त्यांच्या अभ्यासक्रमात समाविष्ट करण्यासाठी त्याचा वापर करू शकतील. हे अशा शाळांमधील विद्यार्थ्यांना इयत्ता 1 ते 12 मधील विद्यार्थ्यांसाठी निर्धारित शैक्षणिक मानके प्राप्त करण्यास मदत करेल. याव्यतिरिक्त, NTA या शाळांमधील विद्यार्थ्यांना राज्य किंवा इतर बोर्डाच्या चाचण्या आणि मूल्यांकनांना बसण्यास प्रोत्साहित करेल, ज्यामुळे त्यांची कॉलेजमध्ये स्वीकार होण्याची शक्यता वाढेल. वर्गातील शिक्षकांच्या क्षमतांना सर्व विषयांच्या क्षेत्रात, परंतु विशेषतः विज्ञान, गणित, भाषा कला आणि सामाजिक अभ्यास या क्षेत्रांमध्ये बळकटी दिली जाईल. पुस्तके, नियतकालिके आणि इतर वाचन साहित्य, तसेच प्रयोगशाळा यांची उपलब्धता वाढवली जाईल आणि वर्गातील संसाधने वाढवली जातील.

निष्कर्ष

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात वंचित गट, अनुसूचित जाती/जमाती समुदायांना भेडसावणाऱ्या समस्या, त्यांच्यातील शैक्षणिक तफावत दूर करण्यावर विशेष लक्ष केंद्रित केले गेले आहे. सर्व SEDGs मधील हुशार आणि पात्र विद्यार्थ्यांना शाळेतील नावनोंदणी वाढवण्याच्या प्रयत्नांचा एक भाग म्हणून नियुक्त केलेल्या ठिकाणी विशेष वसतिगृहे, ब्रिजिंग कोर्सेस आणि ट्यूशन आणि शिष्यवृत्तीद्वारे आर्थिक मदत यासह विस्तृत समर्थन प्रदान केले जाईल. राज्य सरकारे, विशेषतः विशिष्ट जमातीच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या प्रदेशांना, त्यांच्या अधिकारक्षेत्रातील माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक संस्थांमध्ये राष्ट्रीय कॅडेट कॉर्प्स (NCC) विंग्स स्थापन करण्यासाठी संरक्षण मंत्रालयाकडून प्रोत्साहन दिले जाऊ शकते. यामुळे विद्यार्थ्यांना त्यांच्या पूर्ण क्षमतेची जाणीव होईल आणि त्यांच्या जन्मजात क्षमता विकसित होतील, ज्यामुळे त्यांना सशस्त्र दलांमध्ये फायदेशीर करिअर करण्याचा मार्ग मोकळा होईल. SEDGs शिष्यवृत्ती आणि इतर संधी आणि योजनांसाठी पात्र असलेले सर्व विद्यार्थी त्यांना माहिती आहेत आणि अशा "सिंगल विंडो सिस्टीम" वर सुव्यवस्थित पद्धतीने अर्ज करू शकतात याची खात्री करण्यासाठी, एक केंद्रीय एजन्सी आणि वेबसाइट त्या सर्वांचे समन्वय आणि प्रचार करण्याची स्वतंत्र व्यवस्था निर्माण करण्याचे धोरण आहे.

संदर्भ

नवीन शैक्षणिक धोरण, 2020

"नवीन शैक्षणिक धोरण-2020: एका दृष्टीक्षेपात महत्वाचे मुद्दे". 30 जुलै 2020. 30 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.

"देशाची शिक्षण व्यवस्था बदलण्यासाठी नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण का आवश्यक होते ते आम्हाला कळू द्या". दैनिक जागरण. 30 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.

- "नवीन शैक्षणिक धोरण 2020: 5 वी पर्यंतचा अभ्यास आता मातृभाषेत करा, पदवीपर्यंत प्रवेशासाठी परीक्षा". अमर उजाला. 31 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरण". नवभारत टाईम्स. 31 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरण: अभ्यास, परीक्षा, रिपोर्ट कार्डमध्ये मोठे बदल होतील". 30 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरण 2020: शालेय शिक्षण, बोर्ड परीक्षा, पदवी पदवी, जाणून घ्या 20 खास गोष्टींमध्ये मोठे बदल". हिंदुस्थान लाइव्ह. 30 जुलै 2020 रोजी प्राप्त.
- सिंग, प्रोफेसर दिनेश (29 जुलै 2020). "नवीन शैक्षणिक धोरण शालेय आणि उच्च शिक्षणाचे बंधन उघडेल". क्विट. 30 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरण: आता विद्यार्थी रसायनशास्त्रासह संगीत, भौतिकशास्त्रासह फॅशन डिझायनिंगचा अभ्यास करू शकतील". 30 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरणामुळे शिक्षण पद्धतीत किती बदल होणार? जाणून घ्या काय म्हणतात तज्ज्ञ". 31 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.
- "नवीन शैक्षणिक धोरणाचे समर्थन करताना, शशी थरूर म्हणाले- वास्तविकतेच्या पलीकडे अनेक लक्ष्ये, बजेटवर चिंता". 31 जुलै 2020 रोजी पुनर्प्राप्त.